

Kapitola sedmá

Bavorské intermezzo

Čtvrtek 5. dubna: Řezno

Sigmund Payne Best se probral z odpoledního šlofíka ve své chladné, špinavé cele ve druhém patře státního vězení v Řezně. Tenká slaměná matrace, na které ležel, byla tvrdá a nepohodlná, a byl celý ztuhlý z toho, jak se na ní mačkal vedle Hughha Falconera, Alexandra von Falkenhausena, Vasilije Kokorina a Horsta von Petersdorffa.

Nikdo toho moc nenaspal. Ráno strávili Prominenten v družném rozhovoru, většinu dne však byli kvůli leteckému poplachu nuceni trčet v suterénu. Mnozí byli z bujarého veselí předešlé noci znaveni, a tak většinu odpoledne jen podřimovali.

Po celou dobu jejich letmé známosti měl SS-Untersturmführer Friedrich Bader nesnesitelnou náladu – když odjížděli z Buchenwaldu, během cesty, a zejména pak během jejich veselého večírku, skřípal vzteky zuby. V pět hodin odpoledne, když už byli Prominenten zralí na vydatný spánek, dorazil ještě se dvěma esesáky na vězeňský blok. „Všichni vězni – připravte se na okamžitý odjezd!“ zařval na celé kolo. Jak tam mašíroval chodbou kolem cel a opakoval dokoletčka rozkaz, zjevně ho těšilo, že může takhle vězňům zkazit večerní klid – byla to taková malicherná, arogantní pomsta za jejich veselí během dne.

Payne Best si tedy opět posbíral své krabice, kufr a psací stroj a připojil se k ostatním, podobně zavazadly ověšeným vězňům, kteří už sestupovali po schodech.

Venku na ně čekala stejná vozidla, která je sem přivezla už z Buchenwaldu. Příbuzní zrádců Říše tedy nastoupili do autobusů,

Blumové do svého auta a Payne Best a jeho druzi ve zbrani se naskládali do staré funicí Grüne Minny. Vozidla nastartovala a vyrazila z Řezna směrem na jihovýchod.¹

Stejně jako předtím nikdo neměl tušení, kam se jede, a Bader si to nechával pro sebe. Neřekl to dokonce ani svým mužům. V autobuse Fey Pirzio-Biroliová zaslechla – prý to říkal jeden z dozorců – že je vezou do Dachau, kde mají „vyčkat dalších rozkazů“. Zároveň však bylo údajně Baderovi řečeno, že je tábor plný.²

Zjevně bezcílně si to tedy konvoj pomalu šinul po jižním břehu Dunaje, přičemž nejpomalejší byla samozřejmě stará Grüne Minna. Sotva ta supící dodávka vyjela za hranice Řezna, náhle sebou prudce škubla a zastavila. Zoufalé strážce požádaly vězně o pomoc. Hugh Falconer, který kromě toho, že měl v Oddělení pro zvláštní operace na starosti sabotáže, byl i poměrně zkušený mechanik, šel obhlédnout situaci. Stačil mu jeden pohled, aby zjistil, že totálně odešlo řízení bez nejmenší šance na opravu na místě.

Byli tam sami, ostatní vozidla zmizela v dáli, aniž by věděli, co se jim přihodilo – Baderovi bylo zjevně jedno, jestli konvoj je, nebo není pohromadě. Strážce zastavily kolem projíždějícího cyklistu a nařídily mu, aby se stavil na řezenské policii a požádal je o vyslání náhradního vozidla. Muž svolil a odjel.

Začalo se stmívat. Vězni ospávali v zadní části dodávky, jen Payne Best pozoroval okýnkem děsivou krajinu zjizvenou bombardováním. Stáli nedaleko jedné z hlavních železničních tratí, která byla bombardováním silně zasažena; pole u silnice bylo pokryto krátery a poblíž se černaly zrezivělé skořápky vyhořelých aut. Bylo chladno a záhy začalo i pršet. Payne Best vycítil, že dozorcí SS byli z nastalé situace značně nesví.

Rozbřesklo se, ale náhradní dodávka stále nikde. Strážce, které doposud cítily určitou solidaritu se svými svěřenci, pustily vězně ven na vzduch, aby si mohli protáhnout nohy a narovnat bolavá záda. Všichni měli hlad a žízeň, ale zásoby žádné. Payne Best dostal hroznou chuť na tabák, ale ten taky nikdo neměl. Cesta byla úplně prázdná, nikde kolem ani živáčka. Až po několika hodinách se

konečně v dáli objevil osamělý motocyklista, který měl namířeno do Řezna. Dozorci ho zastavili. Tentokrát nechtěli ponechat nic náhodě, motorku zabavili a jeden z nich se rozjel do města.

Když se vrátil, hlásil, že náhradní dodávku přece jen v noci vyslali, protože je však řidič nemohl najít, vrátil se s nepořízenou zpátky. Dozorce tedy upřesnil místo havárie a spěchal zpátky.

Náhradní vozidlo dorazilo kolem poledne. Prominenten nevěřili vlastním očím. Místo další rachotiny jim poslali naprosto perfektní zájezdový autobus. Už méně potěšující bylo, že na vysokých místech zjevně proběhla nějaká komunikace, neboť v autobuse sedělo deset vojáků SD vyzbrojených samopaly. Od té chvíle měli vězně doprovázet oni.

I přes tuto nepřijemnou novinku si Payne Best, Falconer a dalších jedenáct Prominenten přenesli svá zavazadla do autobusu a s potěšením se usadili do pohodlných, jemně čalouněných sedadel. Když se konečně rozjeli, Payne Best se ohlédl a uviděl, jak jejich tři bývalí strážci stojí osaměle vedle zmrzačené Grüne Minny. Popravdě mu bylo trochu líto, že se s nimi museli rozloučit.³

Jejich zoufale nepohodlná odysea teď byla o poznání příjemnější. „Byl to parádní výlet,“ vzpomínal později Payne Best, „jeli jsme půvabnou venkovskou krajinou kolem poklidných statků a polí, tu a tam pás tmavých borovic.“⁴ I s novým autobusem nejeli nikterak rychle. Vojáci z SD dostali evidentně rozkaz dopravit vězně na východ, cestu však křížil Dunaj a most ve Straubingu byl zničen. Jeli tedy dál podél řeky, ale nacházeli jen další a další trosky mostů. Nakonec se na druhý břeh dostali přes jakýsi provizorní pontonový most a klikatými venkovskými cestičkami zamířili do hustě zalesněné oblasti Bavorského lesa.⁵

Zdalo se, že muži z SD neberou svou misi nikterak přehnaně vážně, na rozdíl od předchozích dozorců se však s Prominenten ani nijak zvláště nedružili. Když zastavili u jakéhosi statku a dostali kupu vajec, odmítli se o ně s hladovými vězni podělit, zato se však jako velcí kavalíři nabídli svézt skupinu místních děvčat. Ty byly z podivné sestavy cestujících v autobuse mírně řečeno v rozpacích. Vojáci

jim vysvětlili, že jsou členy filmového štábu, který jede natáčet propagandistický film.

Fey průběžně klimbala v pohodlí svého sedadla, zatímco autobus svým pomalým, uspávajícím tempem šplhal po cestičkách, které se táhly zvlněnou krajinou kopců posetých políčky a hustými borovými lesy. Hlavní část konvoje, která bezděčně nechala Grüne Minnu daleko za sebou, jela cela celou noc se zastávkami pouze na doplnění paliva a „volání přírody“. S východem slunce se vlhký noční chlad začal pomalu prohřívát a autobus se postupně naplnil vůní borovicové pryskyřice a kvetoucího bolehlavu.⁶

Ráno konvoj dorazil do Schönbergu, půvabného městečka s bílými štukovými domy s cihlově červenými střechami, kterými byl poset úzký pás země mezi dvěma zalesněnými kopci, na jednom z nichž se tyčila špičatá věž kostela. Konvoj se zastavil a věžňové dostali rozkaz vystoupit. Městečko se podle všeho mělo stát jejich novým domovem.

Fey si posbírала svá zavazadla a spolu s ostatními vyrazila přes ulici k budově místní školy, kde měli být ubytováni. Zpráva o nově příchozích se rychle rozšířila a vesničané vycházeli ze svých domů, aby si ty údajně veledůležité osoby prohlédli. Zase tak důležití jim rozhodně nepřipadali, vypadali dost zbídačeně a hladově. Několik vesničanů jim nabídlo čerstvá vejce a ovoce, které vězni s díky přijali. Baderovi muži se tomuto skutku dobré vůle nijak nepokoušeli zabránit – od odjezdu z Buchenwaldu se stravovali nadmíru dobře, neboť žili z peněz, které byly určeny na nákup potravin pro vězně. Prominenten od nich občas dostávali jen almužnu v podobě chleba a žluklého sýra.⁷

Příbuzní zrádců Říše dostali přiděleno několik tříd v přízemí školy. Jednu z nich sdílela Fey s dalšími asi patnácti lidmi. Byli mezi nimi členové Stauffenbergovy skupiny a rodina Caesara von Hofackera, plukovníka Luftwaffe, který byl popraven za účast na červencovém

spiknutí. Místnost s nimi sdílel také Fritz Thyssen a jeho manželka Amélie, kteří však mezi příbuzné spiklenců nepatřili. Thyssen byl průmyslník pokročilejšího věku, který byl zpočátku nadšeným nacistou, kvůli brutálnímu zacházení se Židy se však s politikou strany rozešel. Léon a Janot Blumovi dostali coby nejvýznamnější z Prominenten pohodlné pokoje v horním patře, které původně tvořily byt ředitele školy.

Kromě koupelny v bytě nebyla ve škole žádná umývárna. Dozorci SS donesli do Feyiny třídy lavor s vodou, který postavili doprostřed místnosti. Osazenstvo třídy netrápily ani tak tyto primitivní podmínky pro umývání jako otázka, jak si v místnosti plně mužů a žen zachovat soukromí a důstojnost. Jednoduše se tedy dohodli, že když se budou umývat ženy, počkají muži na chodbě a naopak. V praxi už to však tak jednoduše nefungovalo. Navzdory veškerému strádání se ale vězni cítili poměrně spokojeně, přičemž i nadále stmelovali ducha komunity, kterou vybudovali už v rezenské věznicí. Škola byla přece jen mnohem čistší a příjemnější.

Jak se pomalu zabydlovali a v družném rozhovoru si připravovali svá místa na spaní, většině z Prominenten stále ještě nedocházelo, jak velké nebezpečí jim hrozí.

Krátce po poledni dorazil do Schönbergu i velkolepý zájezdový autobus s dvanácti pasažéry doslouživší Grüne Minny. Pod dohledem stráží SD z něj postupně vystoupili Sigismund Payne Best, Hugh Falconer, Dietrich Bonhoeffer, generál Falkenhausen, Erich a Margot Heberleinovi, dr. Rascher, Heidel Nowakowski a ostatní.

Zavazadly ověšený průvod napochodoval do školy, kde je dozorci nasměřovali do velké místnosti v patře. Best na ni později vzpomínal jako na „světlý, příjemně působící pokoj“ s tuctem postelí s tlustými péřovými matracemi a barevnými příkrývkami.⁸ Ze třech stran měli velkými okny krásný výhled na zalesněnou horskou krajinu.

I oni se coby smíšená skupina potýkali s problémem soukromí. Erich a Margot Heberleinovi a Heidel Nowakowská si vzali postele na jedné straně místnosti, kam na jejich naléhání navíc správce domu naistaloval zástěnu, za kterou se mohly Margot a Heidel převlékat.

Payne Best, který si dosud mladé Heidel všiml jen pramálo, ji nyní začal pozorněji sledovat a z toho, co viděl, nebyl vůbec nadšený. Vzhledem k jeho náklonnosti k důstojníkům nepřítelů – oblíbil si dokonce i masového vraha Raschera – a jeho slabosti pro ženy to bylo přinejmenším zvláštní. Zjistil, že ji nedokáže nikterak odhadnout, nevěděl tak, co si o ní má myslet, a to ho značně znervózňovalo. Byla to mladá, světlavá, hezká dívka – podle něj „klidně mohla stát modelem pro mladou Germánii“, ztělesnění Německa.⁹ Heidel tvrdila, že pracovala pro jednu blíže nespecifikovanou spojeneckou zpravodajskou službu, a bylo to právě jakési mlžení ohledně údajné spolupráce, co u Besta vzbuzovalo podezření. Poté, co ji zajali, prý byla vystavena krutému mučení v Ravensbrücku a poté byla nucena žít v táborovém nevěstinci. Best si všiml, že si osvojila „řadu manýrů a výrazů z mluvy“ lehkých žen. Neustále měla nutkání flirtovat, přičemž si zjevně myslela, že jejím svodům nemůže nikdo odolat. Margot Heberleinová se snažila s ní navázat přátelství „a chránit ji před problémy“, ale moc se jí to nedařilo.¹⁰ Když se později s Heidel seznámila zpěvačka Isa Vermehrenová, zhodnotila ji jako „nedefinovatelnou a naprosto nepřijemnou holku“, o které se obecně soudilo, že je buď špiónkou gestapa, nebo pokud tedy skutečně pracovala pro Spojence, nacistickou dvojitou agentkou.¹¹

Když se jakžtakž ubytovali, požádali vyhladovělí vězni dozorce o jídlo. Jeden z nich pokrčil rameny a šel pro SS-Untersturmführera Badera.

Během pobytu v Řezně se Best s Baderem nesetkal, mluvili teď spolu poprvé. Měl z něj podobný pocit jako Fey – jeho bezprostřední dojem ze setkání byl ten, že Bader je „bezcitný grázl“. Později se dozvěděl, že tento poručík SS dříve sloužil u popravčí jednotky gestapa, která cestovala z jednoho koncentračního tábora k druhému, „jako

nějaký deratizér zabývající se vyhubením krys“. Ti vnímavější z Prominenten si uvědomovali, že volba Badera coby jejich hlavního žalávníka „nevěstila nic moc dobrého“.¹²

Bader Bestovi oznámil, že starosta vesnice je odmítá zásobovat potravinami – jejich možnosti byly omezené a beztak už se museli starat o 1300 uprchlíků. A jelikož byli Prominenten v péči gestapa, bylo prý podle starosty povinností gestapa je i nakrmit. Bader zabavil jednomu z místních motocykl a jednoho ze svých podřízených vyslal do Pasova pro zásoby. Mezitím vězni prostě museli hladovět nebo se spokojit s tím, co kde našli.

Správce školy se nad nimi slitoval a donesl jim pár vařených brambor a trochu kávy. Dr. Rascher měl zbytky chleba, které si s sebou přinesl z Buchenwaldu. Navzdory veškerým útrapám panovala mezi Prominenten dobrá nálada, neboť si po dlouhých měsících a letech strávených ve vězení mohli konečně užívat trochu toho čerstvého vzduchu, pocit kamarádství v nepřítzni a vědomí blížící se porážky nacistů. Payne Best náladu popsal jako „napjatou, vzrušenou“ a smích jako „téměř hysterický“.

Ten večer se vězni těšili na svůj první noční odpočinek po velmi dlouhé době a nálada tak byla vskutku plná emocí. Ve společné ložnici vypuklo veselí poté, co se Heidel podařilo srazit zástěnu pro převlékání právě ve chvíli, kdy šaty Margot Heberleinové „již byly ve zkrácené fázi“, přičemž samotná Heidel byla prakticky nahá. Generál Falkenhausen diskrétně zakrýval svou vlastní nahotu kimonem, které aniž by to tušil, bylo na zádech od lemu až po límec natržené, takže své pozadí nechtěně vystavil všem na obdiv.

Noc přinesla blažený klid, každý s chutí zaplul do měkkých, teplých postelí s péřovými matracemi. Jejich zasloužený odpočinek však neměl dlouhého trvání – pohodlné postele se začaly hroutit. Jako první se k zemi poroučel dr. Horst Hoepner (bratr jednoho z popravených účastníků červencového spiknutí). Ozvala se rána jako z děla, a když v místnosti rozsvítili, spatřili milého doktora, jak sedí v troskách své postele jako v nějaké štole. Další na řadě, se stejným zvukovým doprovodem, byla postel Payna Besta.

Následné šetření odhalilo, že v důsledku celostátního nedostatku dřeva byla některá dřevěná prkna postelí nahrazena okenními žaluziemi.

Dole v učebnách spali příbuzní zrádců Říše přímo na podlaze na provizorních, slámou vycpaných matracích, ale aspoň byli ušetřeni nočních kolapsů. Pro ženy to však nebylo jediné nepříjemné noční překvapení.

Domluva, podle které měli jít muži na chodbu, když se ženy převlékaly, fungovala jen částečně. Když nadešel čas, průmyslník Fritz Thyssen, starší chlapík s velkýmnosem a přivřenýma, ostražitýma očima jako ještěrka, se stále ještě holil. S odkazem na svůj věk a nemohoucnost poprosil, zda by mohl v místnosti zůstat a dokončit večerní hygienu, přičemž slavnostně přísahal, že bude k ženám otočen zády. Ženy nakonec souhlasily. Byly už napůl svlečeny, když si Fey všimla, že stařec si zrcátko na holení naklonil tak, aby měl výhled na celou místnost. Ona i ostatní ženy se sice smály, ale zároveň je to i pohoršilo a nazvaly ho starým chlípíkem. On se ani nesnažil zapírat. „Viděl jsem mnoho žen v Evině rouše,“ řekl. „Měly byste dovolit starci takové malé potěšení.“¹³ Co bylo ještě nechutnější, každý následující večer se procházel kolem ženských postelí a pokoušel se s nimi svým staromódním způsobem flirtovat.

V takové atmosféře, která čím dál více připomínala spíše školní výlet, bylo snadné zapomenout na nebezpečí, ve kterém neustále byli. Tři dny po příjezdu se jim však mělo dostat rázného připomenutí.

Neděle 8. dubna: Schönberg

Toho dne pořádal pastor Dietrich Bonhoeffer ve společné ložnici pro Prominenten menší mši. Bonhoeffer, obrýlený muž s řídnoucí blondátou kšticí a kulatou, přívětivou tváří, měl teprve devětatřicet,

ale i přes svůj relativně mladý věk byl jednou z klíčových postav křesťanského a církevního odporu vůči nacistickému režimu. Payne Best, který se s Bonhoefferem seznámil v buchenwaldském sklepení a blíže pak i cestou sem, považoval faráře za „jednoho z mála mužů, které jsem kdy potkal, pro které byl jejich Bůh skutečný a neustále jim nablízku“.¹⁴

To nedělní ráno zůstalo Bestovi v živé paměti. Bonhoeffer promluvil ke své malé kongregaci jedenácti duší způsobem, jenž „zasáhl srdce nás všech, neboť se mu podařilo zcela přesně vystihnout ducha našeho vězení a myšlenky a předsevzetí, které s sebou přineslo“.¹⁵ Payne Best měl pocit, že „jako by z nás spadly všechny obavy, měli jsme dobrou náladu, všichni se usmívali. Společné zážitky nás velmi stmelily, a mezi námi tak vzniklo silné pouto přátelství prosté jakékoliv žárlivosti, netrpělivosti či strachu“.¹⁶

Ve třídě v přízemí seděla na matraci Fey Pirzio-Biroliová, když zvenku zaslechla hukot motoru auta, které právě zastavilo před budovou. Slyšela bouchání dveří auta a několik hlasitých rozkazů. Vzápětí již po schodech dusalo několik párů těžkých bot.¹⁷

Ve společné ložnici pastor Bonhoeffer právě dokončoval svou závěrečnou modlitbu, když v tom se rozléty dveře a dovnitř vstoupili dva muži v civilu. Na první pohled nepříjemní, bylo okamžitě zřejmé, že jsou z gestapa. Rychle se rozhlédli po místnosti, až se jejich oči zastavily na pastorevi. „Vězeň Bonhoeffer,“ řekl jeden z nich. „Seberete si věci, půjdete s námi.“¹⁸

Fráze „půjdete s námi“ znamenala ze strany gestapa pouze dvě věci: mučení nebo smrt.

Zdálo se, že laskavý Bonhoeffer je se svou situací srozuměn. Nepropadl panice ani neprojevil strach, jen se klidně rozloučil s ostatními vězni. Nakonec podal ruku Payne Bestovi a vzal si ho kousek stranou. „To je konec,“ řekl. „Ale pro mě je to začátek života.“¹⁹ Podal Bestovi dopis a poprosil ho, aby ho předal jeho starému příteli reverendovi Georgi Bellovi, biskupovi z Chichesteru, který byl letitým spojencem německé Vyznávající církve v jejím boji proti nacismu.

Důstojníci gestapa vytlačili Bonhoeffera z místnosti. Když Fey uslyšela, jak se vrací po schodech dolů, přiběhla k oknu a viděla, jak pastora nakládají do zadní části velkého černého auta.

Nikdo z Prominenten ho už poté nikdy neviděl.